

OXENDIUS VERZELLESCVS
COLLEGI VRBANI DE
ALVMNVS EPISCOPVS

ARMENO-MOLDAVVS
PROPAGANDA FIDE
ALADEN. ANN. D MDCXCI.

Verzereskul Oxendius (Auxentius)

aladi felszentelt örmény kath. püspök.

(Képpel.)

I.

Midőn, minket örményeket, a magyarok szivessége s szeretete e hazába fogadott, és a magyar nemzet jogainak közös birtokosaivá tevén, e haza fiainak nyilvánított — elfelejteté velünk a hontalanság keserű fájdmát. . . . Kitűnt közülünk széleskörű tudománya, akarát-ereje, határozott jelleme, finom és meggyerő bánásmódja által Verzereskul Oxendius aladi felszentelt püspök és apostoli helyettesünk, kinek elévülhetlen érdemei kitörölhetlen betűkkel vannak feljegyezve, s kinek e sorokban — mennyire történelmi adataink engedik — életrajzát adni kívánjuk.

Az, hogy e kiváló féfiú hol született, teljes bizonyossággal meg nem határozható. Valószínű a feltevés, hogy Moldova Botusán városában jött világra, miután előneve, melyet a régi okmányokban és feljegyzésekben családi neve mellett használtak, Botusáni volt. — Örményeink előneveiket, sőt még családi neveiket is igen gyakran azon város vagy helységtől vették, hol születtek és laktak. A gyergyó-szent-miklósi örm. kath. parochia pontos-híven megírt történelme II. fejezetében ¹⁾ Bocsánczi (Botusánczi) Verzár Oxendius néven van e valódi apostoli ihleletű és buzgalmú főpap főpásztori működése néhány sorban megörökítve Theodorovics Simeon gyergyó-szent-miklósi örm. kath. plebános által, ki Szamosújvárt segédlelkészkedvén — mint egy, a

¹⁾ Պրահի II. Յետ անցա զայ զԵրասալսյան եպիսկոպոսն Օզաւսիոս Վրժարեց Պօշանցի, սա էղիւ պատմամ եւ սկիզբն ուղղափառութեան: — II. fejezet: Ezek után jött méltóságos Bocsánczi Verzár Oxendius püspök; ő volt a katolikus vallás megalapítója és kezdeményezője.

szamosújvári örm. kath. parochia levéltárában megőrzött jegyzőkönyv igazolja — ismerhette a boldogult püspök családai viszonyait. Hunánián Vártán¹⁾ lemergi örm. kath. érsek (1681—1715) egyik levelében²⁾ szintén Bocsánzi Verzeresko Oxendiusnak nevezi.

Születési éve — hozzávetőleg — már könnyebben megállapítható a történelmi feljegyzések nyomán. Illés András³⁾, Fassching Ferencz⁴⁾, Benkő József⁵⁾ munkáikban Verzirescul Oxendius püspökről szólva azt mondják, hogy 1684-ben Rómából, mint felszentelt pap tért vissza, miután ott a katolikus világ központjában 14 éven át magát az egyházi és világi tudományokban kiképezte volna; 1670-ben ment tehát Rómába a legalább is 15 éves ifjú és így, minden valószínűség szerint, születési éve 1655-re tehető.

Szülőiről, anyakönyvi adatok hiányában, keveset tudunk. Hunánián Vártán az örmény nemzet lemergi érseke, 1687 február 13-án Lembergben kelt okmányában annyit

¹⁾ Catalogus universi cleri archidioecesis Leopoliensis ritus armeni, Leopoli 1880.

²⁾ Historia Armenorum Transsilvaniae per Christophorum Lukácsi, pag. 71. Epistolae ad Eudoxienses c. XII p. 101: „Doctor Oxendius Bocsanensis Verzeresko dictus, collegii urbaniani alumnus, per me consecratus est in Episcopum Aladiensem anno Domini 1691.

³⁾ Ortus et progressus variarum in Dacia gentium ac religionum, Claudiopoli 1764 pag. 64. »Donec a. 1684 Oxendius Verzirescul post navatam in urbano collegio sacris profanisque scientiis decem et quatuor annis operam, ac ejuratos in Palatio sacri officii armenorum errores sacerdotio insignis reverteretur.«

⁴⁾ Nova Dacia sub R. P. Francisco Fassching Claudiopoli 1743 lap 25 29. Quartus jam supra octuagesimum seculi priorisolvebatur annus, ex quo Oxendius Virzireski gente armenus, Romae annis 14 in collegio urbano de Propaganda moribus et litteris excultus, ejuratis prius in Palatio sacri officii fidei erroribus, redux in Transsilvaniam cum potestate apostolici missionarii reducendorum ex integro ad Romana sensa Armenorum spem fecit.

⁵⁾ Transsilvania auctore Josepho Benkő. Pars generalis, tom. II. Claudiopoli 1833 l. 560—561. Donec a. 1684 Oxendius Verzireski, armeno moldaviensi diaeceno natus, et antecedenter dogmatibus graecis imbutus, post navatam Romae (quo statim a. 1670 cecesserat) in Urbano Collegio sacris profanisque scientiis per 14 annos operam, ac ejuratum ritum graecum, cum potestate apostolici missionarii in Transsilvaniam sacerdos reverteretur.

emlit, hogy Verzirescus Oxendius Lukácsnak volt fia; tehát édes atya Verzirescus Lukács volt,¹⁾ míg édes anyjának se családi, se keresztnéve sincs megemlítve sehol.

1684-ben érkezett meg Rómából a nagy tudományú férfiú hitküldéri minőségben azon határozott szándékkal, hogy Moldovából kiköltözött övéit, kik az erdélyi részekben telepedtek meg, a kath. vallás hitelveivel megismertesse s őket megtérítvén a kath. egyház tagjaivá avassa fel. Működésének első sorban Minász Zilifdár Oghlu²⁾ örmény schismaticus püspök szegült ellene, kinek vezetése alatt jöttek volt be eleink és a neki alárendelt papság e hazába.³⁾

Oxendius új hitelveket hirdetett a tiszta meggyőződés hangján, melyek a régiakkal ellenkeztek; új szokásokat, új intézményeket kívánt behozni, melyek övéi előtt ismeretlenek voltak. De ezek mereven ragaszkodtak régi szokásaikhoz és nem akarták azokat az újakkal, melyeket — mint mondák — Oxendius Rómából hozott, felcserélni. — Minden egyes nemzet társadalmi és vallási viszonyainak átalakulási stadiumában megtaláljuk ezen, az ősi intézményekhez való ragaszkodást; azt is látjuk, hogy azok, kik az új intézmények terjesztésében fáradoznak, működésének jutalma többnyire a küzdelem, szenvedés és gyanusítás. Így történt ez

1) Transsilvania, pars generalis tom II. a. J. Benkő p. 562. Vartanus Hunanianus Dei et A. S. G. Archiepiscopus Leopoliensis nationis Armenae. Admodum R. D. Oxendio Verziresco L u c a e actu. presbitero alumno venerabilis collegii urbani de Propaganda Fide ejusdemque sacrae Congregationis missionario Armenorum Doctori

2) Zilidár = Sziláhdár perzsa szó, jelentése: katona, fegyverviselő; Zilidár oghlu, Katonának fia, Katonafi.

3) Gyergyó-szent-miklósi örm. kath. parochia története. Պրահ II. Ազգա մինչ եկն բազմութիւն շառց յերկրէն պողոտանաց եկն ընդ նոսա գերապայծառ եպիսկոպոսն իւրեանց Մինաս վարդապետն Չիլիֆտար օրու կոչեցեալն եւ այլք բազումք քահանայք, որոց անուննք են այտրիկ պտէր Եղիայն Մէլովցի Մընտրուլ անուանեցեալն, որ էր ասպ քահանայ ընդ քոյր երկրին պողոտանաց պտէր Աստուածատուրն խօծն Երզոշեան, որ աստ ձեռնադրեցաւ ի նոյն վերայրեալ Մինաս վարդապետ: II. fejezet. Midőn Moldova országából kijött az örmények sokasága, akkor jött velök Zilifdár Oghlunak nevezett méltóságos doctor Minász püspökük és több más pap is, kiknek nevei: tisztelendő Szucsávai Medrul Elias, ki főpap vala Moldovában, tisztelendő Chodsá Nikos Bogdán, ki itt szenteltetett fel a fent megnevezett doctor Minász által.

Oxendiussal is, kit övéi vallásháborítónak nevezték el és azt mondták róla, hogy az ország nyugalmát zavarja. Az ország hatósági közegeinek bevádolták és kérelmezték áldásos működésének betiltását. Ő azonban, mint valóságos apostol nem kimélt fáradságot, nem rettent vissza a veszélyektől, melyek útját állták. Beszterczén, mint egy második István vértanút, megkövezték és kevés hija volt, hogy hitkövetése életébe nem került. De a fenyegető veszélyek nem lankasztották el, hanem még harcokézszebbé tették. Az ellene emelt vádakát méltósággal és erélylyel czáfolta meg és utasította vissza. Négy éven át fáradhatlanul, megszakítás nélkül hirdette övéi közt a kath. vallás hitelveit; oda ment, hová a kath. vallás legkonokabb ellenségei telepedtek le. Végre működésének teljes elismeréseül szolgált azon tény, hogy épen azok, kik ezer meg ezer akadályt gördíteltek útja elébe és leginkább hivatta érezték magukat Oxendius itélőbiráiuil feltolni: Minász schismaticus püspök, — ki a papság és világi hatóság nagyobb részével Beszterczén telepedett volt meg s ki már 1649-ben az akkor Moldovában levő örmények püspöke volt¹⁾, papsága egy részével békejobbot nyújtott és kifejezték előtte áttérési szándékukat. Minásznak a megtérése 1686-ban történt, mikor is Lembergbe ment és az ünnepélyes hitvallást Pallavicini bibornok, XI. Incze pápa követe előtt letette.²⁾ Minász erélyes védője lett a kath. hitelveknek.

¹⁾ *Historia armenorum Transsilvaniae* p. Ch. Lukácsi, Viernae 1859 l. 66: Minas vel Mennas Armenorum Episcopus cum potiore cleri et magistratus profani parte Bistricium concessit . . . Mennam hunc anno jam 1649 armenorum in Moldavia. . . Episcopum fuisse comperimus; memoriale codicis Evangeliorum praefato anno Sucsavae in Bucovina exarati, ejus ut Episcopi meminit.

²⁾ *Ortus et pr. l. 65.* Hic ille est (Oxendius) armenorum Apostolus, de quo non immerito dubitaveris: majoresne in populum suorum conversione labores exantlarit an calamitates sustinuerit? Enimvero ut Armenos ad imperium Romanae Ecclesiae revocaret Oxendius, nullus labor tam arduus, quem non appeteret, nullum tam anceps extitit periculum, quod perhorresceret . . . Quadriennio pene integro strenuus in vinea Domini operarius solos messuit patientiae fructus, quorum uberem satis campum Minas Episcopus cum clero . . . aperuit. Ut enim nihil de latis in eum censuris nihil de calumnia dicam, qua Regni passim et Religionis perturbator circum-

Püspökük példáját követték csak hamar a hívek is és a megtérés általános lett. Minász azonban nem sokáig élte túl megtérését, mert még az ünnepélyes hitvallás letételének évében meghalt; hívei megsiratták.

Stephanovich (Roska) örmény évkönyv-író azt mondja, hogy „Minász, Moldova püspöke, Lembergől a magyar hegyeken át (Erdélyi Kárpátok) tért vissza; baja — melyben sokáig szenvedett, véget vetett életének (1686); az oláhok sírkertjébe temettetett el. Ez vezeklő, szent életet folytatott; sokat bőjtölt és imádkozott; mindennap elmondotta a breviariumot. Éjjelenként többször felkelt és szobájában sétálva imádkozott. Ezt több ízben magam szemével láttam.“

Hunánián Vártán lemergi érsek, — ki bizonyos mérvben egyházi főhatóságot tulajdonított magának az Erdélyben letelepedett örmények felett, azon jognál fogva, melylyel Melchisedek örmény patriarcha, érseki elődét Torosovics Miklóst (lemergi érsek 1626—1681) felruházta — a főpásztoruktól megfosztott hívek lelki szükségén segíteni kívánt és 1687 év februarius 13. Lembergben kelt kinevezési okmányal Verziurescul Oxendius hitküldéért általános helyettes és administratorrá tette addig míg az apostoli szentszék által az elhalt helyébe más püspök nevezetnék ki; egyszersmind meghagyta neki, hogy az elhalt püspök mindennemű vagyonát gyűjtse össze és további rendeletig tartsa magánál.¹⁾

ferebatur: Bistricii dum ageret, parum aberat, quin immani lapidum vi a suis obrutus alter pro Cristo Stephanus occumberet. Verum laetiora brevi tristibus his successere et divina miserante clementia spinae istae rosas germinarunt, dum apostolicis Oxendii laboribus pravum dedoctus schisma ex infensissimo Romanae Ecclesiae hoste gnavus propugnator evasit Minas.

Hist. Arm. Trans. p. Ch. Lukácsi I, 68. Vartanus Hunanian in sua ad Eudoxiensens epistola: Doctor Minas Eudoxiensis Csillifdar-Oghlu cognominatus Episcopus Moldaviae, venit mecum Leopolum et coram Cardinale Pallavicini Innocenti XI. Legato catholicam professus est fidem a. Domini 1686, aerae Armenorum 1135.

Transsilvania, pars generalis tom. II. I. 561. Verum Mina, laboribus Oxendii, Romanis accedente, Leopolum in Poloniam simul abeunt, ubi Minas coram Cardinale Pallavicino nuncio Apostolico fidei professionem exhibuit, reversusque in Transsilvaniam ex morbo et aetate obiit.

¹⁾ Transilvania, pars generalis tom. II I. 563. Vartanus Hunanian . . . , Cupientes populo ritus nostri, status et sexus utri-

Az erényeivel tündöklő Verziurescul, ki mint püspöki helyettes nagyobb joghatalommal ruháztatott fel, most már nem talált útjában annyi akadályt, azért a megtérítés munkája mind nagyobb és nagyobb mérvet öltött; a papság azon része is, mely még eddig vonakodott teljes szívből, egész odaadással ragaszkodni a kath. hitelvekhez, most kijelentette, hogy engedelmeskedik a római szent-széknek. Az összes hívek gyülekezete Mendrul Elias főpapot nyolczad magával Lembergbe küldötte, hol Pallavicini utóda Cantelmus bibornok beleegyezésével Hunánián Vártán lebergi érsek előtt, az erdélyi részekben letelepedett összes örmények nevében a szentséges atyának örök hűséget esküdtek; egyszersmind kérelmeztek, hogy XI. Incze pápa Oxendiust püspökké tegye.¹⁾

XI. Incze pápa atyai szeretettel fogadta kérésüket s csak 1689-ben történt halála akadályozta meg abban, hogy kérésüket nem teljesítette. Azonban Szent-Péter székében XI. Incze pápának utóda, VIII Sándor Verziureskul Oxendiust 1690 október 3-án kelt brevejével aladi püspökké és apostoli vikáriussá nevezte.

Tudós Lukácsi Kristófunk Mendrul Elias főpappnak lebergi menetelét 1691-re, tehát Verziureskulnak aladi püspökké és apostoli vikáriussá lett kineveztetése utáni időre

usque terrae Moldaviae et Valachiae, ad praesens stante hostilitate turcica, in Transsilvania degenti, uti et tanquam, jurisdictioni et Regimini nostro subjecto . . . , post obitum Domini Minas Vartabied ejusdem loci Episcopi, recenter vita functi, providere; te in vicarium et administratorem generalem loci ejusdem (donec alius a S. Sede apostolica Episcopus constituatur) nostra Archiepiscopali et ordinaria autoritate, creandum, instituendum et ordinandum esse duximus Dantes et concedentes tibi plenariam facultatem nec non defuncti Domini Minas Vartabied substantiam apud quascunque personas existentem recuperandi, repetendi.

¹⁾ Ortus et pr. l. 66. Eliam sacerdotem armenum cum octo aliis Leopolim ad nuncium apostolicum ablegarunt, ubi annuente Cardinale Cantelmo, Pallavicini successore coram Archiepiscopo Leopolitano Vartano Hunaniano totius armenae nationis Daciam incolentis nomine perennem Romano Pontifici subjectionem jurejurando promiserunt. Litteras etiam ad Innocentium XI exararunt, quibus ut armenis novello Ecclesiae germine, fidelium Pater bene precaretur, et Oxendum de se quam optime meritum episcopali honore insigniret, imis precibus exorarunt.

teszi, támaszkodva Hunánián Vártán levelére ¹⁾, melyben nevezett érsek említést tesz arról, hogy Oxendius püspökké szenteltetvén (1691) visszatért Erdélybe, azután hozzáteszi, hogy: „Ugyanezen évben Szucsávi Mendrul Elias Lembergben előtte tette le az ünnepélyes hitvallást.“ Ezen tényre vonatkozólag Nilles Miklós ²⁾ megjegyzi, hogy Cantelmus apostoli követ, kinek beleegyezésével tette le Elias főpap Hunánián érsek előtt a hitvallást, 1690 febr. 13 óta nem volt apostoli követ és így az ő beleegyezésével nem tehetette le Elias, Hunánián előtt a hitvallást 1691; miért is valószínűbb az, hogy az ünnepélyes hitvallás letétele 1691 előtt történt abban az időben, mikor még Cantelmus apostoli követ volt, annál is inkább, mivel Illés András, Fassching Ferencz, Benkő József egyhangúlag állítják, hogy a hitvallás letétele idejében a katolikus világ feje XI Incze volt; már pedig 1689—1700-ig XII Incze volt Szent Péter utódjá. ³⁾

BÁRÁNY LUKÁCS.

¹⁾ Historia Armenorum Tr. 71 lap. Porro idem (Vartanus Hunanian) postquam retulisset Oxendium a se in Episcopum consecratum in Transilvaniam rediisse, immediate subdit: Hoc eodem anno 1691 Dominus Elias Szucsovensis, Mendrul dictus, Archipresbiter per Moldaviam, hic Leopoli coram me fidem catholicam est professus. (Epistolae ad Eudoxienses c. XII p. 101)

²⁾ »Symbolae ad illustrandam Historiam Ecclesiae orient. in terris Coronae S. Stephani a Nicolao Nilles S. I. Oeniponte 1885 volumen II. 921. Cantelmum inde a sua ad Cardinalatum promotione (13 febr. 1690) nuntii apostolici munus non amplius exercuisse, atque inde fieri non potuisse, ut adhuc anno 1691 eo annuente professio fidei sit coram Archiepiscopo armeno emissa.

³⁾ A pápai breve pergamenre írva, örmény nyelvű hiteles fordításban a szamosújvári örm. kath. egyház levéltárában őriztetik, Hunánián Vártán érsek által rávezetett eme hitelesítési záradékkal: *Եւ վարդան Երրիւպիսկոսոս Լեոպոլսի վկայիմ, թէ նաւաստրմարար թարգմանեալ է ի լատինականէն ի սայկական քարթում*: Vártán lembergi érsek bizonyítom, hogy hűségesen fordítottatott le a latin nyelvű szövegből román nyelvre.

Ur szineváltozása az örmény egyházban.

A keresztény egyház bölcsőkorában kiváló ünnepélyességeknek képezte tárgyát a Megváltó dicsőséges megjelenése három kiválasztott tanítványa előtt, melyet teljesen egyezőleg ír le három evangelista. A nyugati egyházban egyszerű emléknappá lett később a Sancta Transfiguratio ünnepe. Megtartá azonban ősrégi jelentőségét Keleten s legfőként az örményeknél, kiknek első egyházatyái valóságos ünnepet szenteltek a szinváltozásnak (ájzlágerbutiun *այլաղերպութիւն* alakváltozás, bájdzará-gerbutjun *այս յմասաղերպութիւն* tündöklő szinváltozás volt a neve ezen ünnepnek.)

Mint a nyugati egyház, az örmény legendáknak legrégibb gyűjteményei is augustus 6-ára teszik ezen ünnep napját. Később azonban szokássá lőn, változó ünnepként, a Pünkösöd utáni hetedik vasárnapon ülni meg Ur szineváltozását, s ezt a szokást híven megőrizte napjainkig úgy az egyesült, mint a szakadár örmény egyház. Kezdetben egy ősrégi névvel jelölték meg ezen ünnepet, V á r t á v á r r a l, melynek eredete felnyulik az örmény pogánykorba. Ez volt t. i. a neve azon felette zajos vigalomnak, melylyel egy istennőt a persák Tistrya-jára s az assyrok Istar-jára emlékeztető Asztlig-ot (Kis-csillag) ünnepelték. ¹⁾ Temploma volt Ásdísád-ban, az Örményország nemzeti isteneinek emelt többi szentélyek között. Világosító sz. Gergely bevonulván e városba, sietett a többivel egyetemben lerombolni ezt a templomot is. ²⁾ Ásztlig istennő vig ünnepélye kezdő napjaira esett Návászárt hónapnak, az örmény időszámítás első hónapjának.

Hogy minél előbb kiirthassák ezt a mélyen meggyökerezett pogány kultust, az örmény egyház atyái — talán maga Világosító sz. Gergely — szándékosan ugyanazon

¹⁾ Cappelletti, Armenia, 3-ik k. 17–18 l. — Emin J. B. Lecherches sur le paganisme armenien (Oroszból fordítva) Páris 1864. 15–16.

²⁾ Agathangelos Örményorsz. története CXIV fejezet. (Az 1835-i örmény kiadás 602-3. Khorenci Mózes. II könyv, XII és XIV fej.)

időpontra tették az Ur szineváltozásának ünnepét, s meghagyták ősrégi nevét is, a Vártávár-t, mely a rózsa lángolását jelenti (várt = rózsa, várh *qum* = láng), mintegy képletesen jelezve e névvel azt a csodás jelenetet is, melyben az előbb porhüvelybe — mint a rózsa kelyhébe — rejtőzött Megváltó, megváltoztatva színét, ragyogó fényben tündöklött, hasonlóan a lángszinben kinyílt rózsához.¹⁾ Ezen értelmezés alapján a pogánykor megszűnése után is megtarthatták az örmények a szóban forgó ünnephez kötött régi szokásaikat, rózsacsokroknak dobálását s örömlüknek jeleül galamboknak szárnyra bocsátását.²⁾ A vigalomnak ez a neme még ma is divatban van a konstantinápolyi örményeknél.

Vártávár ünnepét, mely a nyolcz részre oszló örmény egyházi év ötödik részének kezdetét is jelzi, a legnagyobb öt ünnep közé sorolta a régi örmény egyház. Vigiliával volt összekötve s egy heti bőjt előzte meg. Három napig tartott az ünnep s azok mindegyikének külön imái és énekei valának. Az ünnep első napjának volt szentelve a napjainkig fennmaradt legrégebb Sárágánnak a canon-ja. A második és harmadik nap canon-jait Snorháli Nerses patriarcha szerkesztette. Mindhárom tiszteletreméltó maradványából az ősrégi örmény egyházi költészetnek ide igtatunk néhány bemutató sort:

Ur szineváltozása első ünnepnapjának canonjából:

„Téged, ki megváltozva szinedben a hegyen, megmutattad isteni hatalmat, téged dicsőitünk, ó megfoghatatlan Világosság!

Téged, ki a dicsőségednek ragyogását kinyilatkoztattad, ki a naphoz hasonló tündökléssel megvilágosítottad teremményeidet, téged dicsőitünk, stb.“

¹⁾ Nilles Miklós atya »Calendarium manuale utriusque Ecclesiae orientalis et occidentalis« czimű művében a következőket olvassuk ezen értelmezésről: „Eo nempe consilio, quod D. N. I. Ch. in sua Transfiguratione eximia luce coruscans nitidissimae rosae instar in corpore praefulserit; vel, ut aliis placet, quia fulgor Divinitatis, qui in corpore sicut rosa in calice tamdiu latuerat, in ejus Transfiguratione foras prodiit, et veluti rosa sese explicuit.“

²⁾ Vártávár névvel nevezték őseink Hera, vagy Artemis-Ánáhid, vagy Aphrodite (örményül Vártámádên) pogány ünnepét. Szokás volt Vártávár napján egymást rózsavizzel leöntözni.

A második nap canon-jából:¹⁾

Ma feltártad Tábor hegyén apostolaid előtt kezdetben elrejtett örök rejtelmét istenségednek, ó Krisztus: áldott legyen apáink istene!

Ma a lényegében láthatatlan Atya, megjelenvén az egeknek magaslatairól, bizonyoságot tett arról, ki a szent Szűztől született és az ő szerelmes Fia: áldott legyen apáink istene!

Te, ki megmutattad ma isteni fényességedet a próféta-
táknak, kik sóvárogtak utána, hogy láthassák a mi láthatatlan a serafinok előtt is: Kiapadhatlan Világosság, irgalmazz minékünk!

Te, ó Urunk engedd nekünk, bűnösöknek, hogy láthassunk második megjelenésedben az atyai dicsőséggel, a midőn elkövetkezik a világnak megújítása: Kiapadhatlan Világosság irgalmazz minékünk!“

A harmadik nap canon-jából:

„Örvendezzünk ma az angyalokkal a magasságban, az istenség kifürkészhetlen fénye megjelenésének: Áldunk téged lényegben egy az Atyával, téged, ki eljöttél, hogy megváltsd a mindenséget!

Ma kinyilatkoztattad Tábor hegyén apostolaid és a próféták választott seregének örök isteni dicsőségedet: Áldunk téged stb.

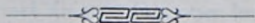
Ma egy felhőnek méhéből az Atya, bizonyoságot tevén a Szűztől született testtel egyesült Igéről, mondotta: Ez az én fiam, a kiben kedvem telt: Áldunk téged stb.

Ma, a királyságod dicsőségének fénye által megmutattad, ó Urunk, milyen lesz az igazaknak naphoz hasonló világossága: Áldunk téged stb.

Ma dicsőségesen feltártad a Tábor hegyén a századok és nemzetek előtt rejtett örök titkot: ó Istene atyáinknak!

Ma a halhatatlanságnak édes illata lepte el a Tábor hegyét s varázsolta el a tanítványoknak seregét: ó Istene atyáinknak! stb.

O.

¹⁾ D. Nersëtis Schnornali Armenorum Catholici opera metrica, Venetiis, 1830, 478—484 l.

Dr. Császus Márton
(1796-1860.)

Nagyok szemlélése lelkesít, gyönyörrel tölt el s nagyságuk részeseivé tesz. Fokozott azonban e gyönyör s az önérzet egy nemével — mely a büszkeséggel határos, — párosult, ha tudjuk bámulatunk tárgyáról, hogy ő a miénk, hogy őt nemzeti kötelék fűzi hozzánk.

A Magyarországon élő maroknyi örménység ily kimagasló alakja volt Császus is.

Szegény, de becsületes örmény kereskedőnek Császus Kristófnak volt ő nagyobbik fia; 1796. év augusztus 8-án született Felső-Bányán.

Atyjától megtanulta szeretni a munkát és legfőbb kincsnek tekinteni a becsületet. Megnyerő szép külsejét azonban, valamint lelkének sok, nemes tulajdonát, hasonló tulajdonságokkal ékeskedő anyjától öröklé.

„Büszke magatartású, nemes arcú, valódilag áhítatos, szilárd jellemű és szigorú erényű, mindig csak magyar ruhát viselő s magyarul szóló“ nőnek mondják anyját, a színtén örmény Izsák Sárát.

Az elemi osztályokat és a gymnasiumi tanfolyamot Nagy-Váradon, egyetemi tanulmányait pedig (1816 — 20) Pesten végezte. Mindig, de különösen az egyetemen, daczára megélhetéscéért végzett fárasztó mellékes foglalkozásainak, a legjobb tanulók egyike volt. Tanulmányai bevégezése után 1820-ban orvossá avatottatott . . . és elkezdé a gyakorló orvos áldásos működését Pesten. Mondják, hogy mint ilyen „ritka tünemény“ volt.

Képzelnének egy határozott, férfias fellépésű, azonban nemesen mosolygó jó indulatú, biztosságának tudatában a betegnél bizalmat gerjesztő, külsőleg is csinos embert, — s látják maguk előtt a betegek nemtőjét. Tekintsék másfelől a fáradhatatlan embert, ki olykor — nevezetesen a 30-as években először jelentkező cholera-járvány idejében naponta 80 beteget is — szegényt úgy, mint gazdagot, — látogatott, vigasztalt s kitűnő tudományossággal gyógyított — és akkor érteni fogják azt a kellő elismerést, melylyel neki kortársai is adóztak. Boldog volt az az orvos, ki vele érintkezhetett;

tudománya, bő tapasztalata és lekötelező, nyájas modorával mindenkinek tiszteletét kiérdemelte.

Eme tulajdonainak köszönhető, hogy már 1824-ben az egyetemi orvosi kar jegyzőnek, nemsokára dekánjának választotta; majd rendkívüli, 1834. év december havában pedig a boncztan rendes tanárának neveztetett ki. Számára ez volt az a hely, honnan a tudomány nemes magvait tanítványai fogékony keblébe naponta fáradhatatlanul hintheté. Tanári székét nem tekinté ő pihenő bársony-széknek, hanem oly kitüntetésnek, mely további, folytonos munkát vár a tehetségtől. És tényleg emberül meg is felelt a hozzá kötött várakozásnak. Még öregebb korában is, hanyatló egészsége daczára, naponta órákat töltött a katedrán és bonczoló termében, hogy másokat oktasson és magát gyakorolja.

Mivel akkor az állami dotáczió csekély volt, akárhányszor a tanítás szükségelte tanszereket saját, keservesen szerzett és anyjával s testvéröcsésével megosztott pénzéből szerezte be. De örömmel tette mindezt, csak hogy terjeszthesse a tudományt és műveltséget; mert meggyőződése volt, hogy ily módon szolgálhatja legjobban forrón szeretett hazája érdekeit.

Ismeretei gyarapítása végett sokat utazott; beutazta egész Európát és Ázsiának nagy részét, járt Algirban is. Hazafiúi és tudományos érdemei elismerésül Eötvös József br vallás és közoktatási miniszter által 1848-ban miniszteri tanácsossá s a pesti egyetem alelnökévé, később a budai cs. k. közegészségi bizottság állandó tagjává neveztetett; 1859-ben pedig, midőn betegsége miatt nyugalomba lépett, a cs. k. tanácsosi címmel tüntettetett ki.

És ez a világot s népeket ismerő ember, nagy tudománya daczára, érezte még valami egyébnek szükségét: a valás magasztos tanainak. Kutató lelke kereste a mindenség végokát és örömmel haladt az ösvényen, melyet hite fénye bevilágított. Igen! Csásusz vallásos is volt és ez lelkének egyik gyöngye! Munka közben is letette bonczoló-kését a déli harangszó kondultára, hogy imában hódoljon Annak, kit emberi tudomány hiába kutat! *)

*) Egy ma is élő öreg orvos ismerősömtől hallottam, ki Csásuznak a pesti egyetemen tanítványa volt, hogy előadás közben,

Lelkének egy másik gyöngye: szerénysége; de a leg-
ragyogóbb — úgy hiszem — az a szeretet volt, melylyel
embertársai, testvére és kivált édes anyja iránt viseltetett.
Fáradozott embertársaiért, atyailag gondoskodott egész éle-
tén át testvére- és anyjáról s ragaszkodott hozzájuk nemes
szíve egész bensőségével.

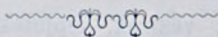
Anyja iránti szeretete — mondhatni — rajongás volt.
Hiszen csak az ilyen szeretet kívánhat ugyanazon ágyne-
műben meghalni, melyben a feledhetetlen anya kiszenvedett;
csak az ily szeretet vágyódik halála után is együtt lenni
vele, kit pár évig is oly nehezen nélkülözött!

Szelid lelkületű, hazafias irányban fáradhatatlanul mun-
kálkodó tagja volt ő korának. Emlékét kegyelettel őrizi a
hálás utókor, mely kegyes és tudományos czélokra végren-
deletileg hagyott 35000 forintjának gyümölcseit ma is élvezi.

Meghalt 1860. év szeptember 14-én.

Csásúshoz hasonló kimagasló alakok örmény testvére-
ink közt, a társadalom minden rétegében, ma már számosan
vannak. Adja az ég, hogy a nemes mag a jó földben —
szeretett hazánkban — sok hasonló nemes gyümölcsöt te-
remjen!

Dr. ÁKONTZ KÁROLY.

Szákó

II.

— Befejező közlemény. —

„Hó, újjuh, halj! hangzott fel az utcákban és minden
felől futottak a párbii chán elé, mert már észrevették őt a
távolban.

„Uram Isten! mekkora tömeg! Ez az ember az egész
falút ide hurczolja magával!“

midőn a déli harangszó megkondult, letette kezéből a bonczkést s
az emberi testre mutatva, így szólott hallgatóihoz: »Most pedig,
uraim, adjunk hálát Annak, ki e remek művet alkotá!... S ekkor
elmondván imáját, folytatá tovább az előadást... Mily nagy mérvű
erkölcsi súlyedést mutat e fenkölt szellemmel szemben a budapesti
kath. egyetemen annyira elharapódzott hitközöny! Szerk.

A falúbiró, a pap és a nemesek ezalatt ülve maradának az asztaloknál, mert a chánnak kell vendégül hozzájuk menni.

Már meg is érkezett Edgár, nagyon dicsőített chanja Parbinak, ki hátrafelé guggolt egy szamaran, és büszkén s felfúvalkodva tekintgetett körül. Egyik kezében tartja a szamár farkát, míg a másikban hosszú vessző van; fején magas rongyos, juhbőrből készült perzsa csinos süveg diszlik, mely még hozzá régi rongyokkal van körítve. Arczá korommal van befeketítve és nyalkán, csontokból összetákoltt nyakravalót visel. Testét egészen rongyos perzsa kapát fűdi, melle nyitott és szintén korommal van bekenve, míg oldalán hosszú fakard log Két fiatal, szintén különczösen öltözött, férfi vonsozolja kantáron a szamarat, míg más kettő fabotokkal unsozolja futásra. Dobosok és trombitások mennek elől és az egész menet a falúsi biró háza felé tart; a tömeg — „jál-lá!“-t¹⁾ kiáltoz.

Végre megérkezik a chan a biró udvarába.

„Hé előre! fel átkozott szamár! Hadd a czifrázást! a tisztelgések úgy is a chant illetik, előre! kiáltozza a tömeg és ösztönzi a szamarat, a lépcsőn fölfelé, a fedélre; de az állat nem is moczczan.

„Föl, názirok és vezirek, lépjetek elő!“ vezényel az ünnepélyrendező, ki folyton le-fel futkos. „Mit álltok itt és báméskodtak? Jertek, fogjátok meg a szamarat és vigyétek föl a háztetőre!“

Folytonos kaczagás között megragadták a szamarat a rajta ülő chánal együtt és felvonsozták a lépcsőkön. „Jalla“ kiáltások között minden oldalról lisztet hintének a chánra, még pedig oly bő mennyiségben, hogy az egész udvar fehér lett. Chánunk már nem egyéb, mint liszt- és koromba mártott hústömeg.

„Uraim, tisztelet a chánnak!“ parancsolja az ünnepély rendező.

Mindnyájan felállának és tiszteletteljesen meghajtják magukat a chán előtt. Jaj annak, ki csak perczig is késik. A chán int és villámgyorsan csap a hosszú vessző a merészre.

¹⁾ Hurra!

Erre előhoz a bíró egy eczettel telt kancsót és kellő udvariassággal, mintha serbet volna, odanyújtja a chánnak.

A chán igen jól tudja, hogy az állítólagos serbet nem egyéb erős eczetnél, mindazonáltal el fogadja és szörcsölgeti.

„Oh, mily nagyszerű és üdítő a te serbeted, tökéletesen eloltá szomjamat!”

„He, fiúk, elő a vaddal!” és azonnal hoztak egy pálczán függő döglött varjat.

„Faras!”¹⁾ kiált a chán, „vedd ezt a fogolyadarat, ha haza értünk, jó pecsenyét készítünk belőle.”

„Most már ide a báránynyal, emberek!”

Azonnal hoztak egy összekötött lábú fekete macskát.

„Hohó, csalog, tekergők macskává változott bárányotok? Azonnal kössétek meg az ástáraki nemesek kezeit és lábait és addig verjétek őket, míg észre térnek.”

Ezt a parancsot nem hajtják végre, mert már hoztak egy kövér, nagy juhot — a község ajándékát — hogy engeszteljék ki a chánt.

„Ezerszer köszönöm az ástáraki uraknak, nagyoknak és kicsiknek! Vendégszereteteteket mindnyájatoknak viszonozni fogom.”

Miután a chán még egy némelyikét az engedetlen nemeseknek könnyedén megveszőzé és kölcsönben rizst, vajt, bort és tyúkokat kapott, végre felkészül:

„Éljetek soká, uraim! kíséretemmel már távoznom kell.”

Azonban mindeddig csak a tréfa járta, csak most következik a megvendéglés, a borozás. Miután mindkét szomszéd falú egészségére ittak, elhagyja a chán kíséretével a falút, hogy egy másikba menjen.

„Fiúk — kezdé a bíró, miután a parbiak eltávoznak — tudtok e valamit a mi Lukonkról? Három napja már, hogy több legénnyel eltávozott és a falvakban mint chán barangol.”

Luko tegnap Etsmiádzinban²⁾ volt; — jegyzé meg egyike a fiatal embereknek — és ott olyan bolondságokat

¹⁾ Szolga.

²⁾ A legnagyobb örmény klostrom, a katolikus vagy is az összes nemegyesült örmények egyházi fejének residenciája; nem messze fekszik Erivantól.

mivelt, hogy mindnyájan halálra kaczagták magokat. A klasztróm kapúja előtt a kövezeten trónust emeltetett magának, arra ült, szamarát addig egy szolgája tartotta. Aztán a püspökök és érsekek gazdagon meg is ajándékozták.

„Úgy-e mindig mondtam, hogy Lukó életre való ficzkó;“ nem hiába ástáráki, mondá egyik öntelten.

„Jalla“ ujjongtak az ástáráki iskolás fiúk, kik zászló helyett egy bot végére kötött zsebkendővel élükön a nemesek felé tartottak és felmásztak a lapos fedélre.

Az utóbbiak között ült a tanító is, ki a gyermekeknek két heti — farsangi — szünidőt adott. A gyermekek egy tál száraz gyümölcsöt tettek elébe. A tál közepére borral telt pohár volt helyezve, melyben egy csontkoczká volt.

„Na kálfá,*) ki a pénzes-zacskóval!“ kiálta a fiúk legbátrabbika.

„Elő vele, tanító úr!“ szólának közbe nevetve a felnőttek.

A tanító előbb akarattal huzalkodott a fizetéstől.

Azután zsebébe nyult, több apró ezüst pénzt szedett elő és a pohárba dobá.

„Már most menjetek“ mondá „vegyetek egy bárányt és ünnepeljétek a farsangot. Legyetek azonban mérsékeltek és ne pajkoskodjatok. Később magam is átlátogatok hozzátok. Na, Isten veletek! A gyümölcsöt küldjétek hozzám haza!“

„Köszönjük szépen, tanító úr „hosszú életet kívánunk neked!“ válaszoltak a gyermekek és a többi vendégekhez fordulva, szintén vig farsangot és hosszú életet kívántak.

„Oh kedves karom, szép gyermekem!“ örvendeze egyike a nemeseknek, tetszéssel legeltetve szemeit fiacskáján.

„Az én Mádomnak mily csengő hangja van, mindenütt hallható,“ dicséré egy másik fiát.“

„Dalolj egyet, jó kis Szêmbát.“ Ha majd megnősz, olyan szép menyasszonyt keresek neked, hogy bámulni fogja az egész világ,“ mondá Zoikencz Ághádján.

A fiú hallgatva nézett a tanítóra.

„Énekelj!“ szóla a tanító és Szêmbát hozzákezdett. Az általános öröm közepette Hessáncz Hessán mélyen sóhaj-

*) Falúsi tanító.

tott és mire elhangzott Szêmbát éneke, könyek perdülének le arczain.

„Jól van, gyermekem! Isten áldjon meg! — mondá — Jöjj hozzám, hadd csókoljalak meg!“

A fiú közeledett és megcsókolá kezét. Hecsán sokáig tarta átkarolva és meg nem szűnt őt gédelgetni.

„Dicsértessék az Úr a mennyekben!“ szóla végre.

„Kedves Ághádján ne haragudj és ti úraim bocsássatok meg, hogy örömtöket zavartam. Azonban épen e pillanatban szomorú gondolatok leptek meg. Ha a jó Isten négy fiam közül legalább egyiket, a jó Szêmbátot hagyta volna életben, akkor lenne vigaszom vén napjaimra.“

„Az Istenért, Hecsán, ne szomorítsd szívedet! Hisz mindegyikünket ért elég csapás. Köszönd Istennek, hogy megtartá virágzó leányodat. Mindegy akár fiú, akár leány a gyermek; mindkettő egyenlően kedves a szívnek. Helnárodnak kereshetsz férjet és majdan az lesz öregségedben támaszod!“ kezdék minden oldalról vigasztalni Hecsánt.

„Ághádján, egy szép gondolatom, forró óhajom támadt épen most. Egyezzel bele és add szavadat ezen nemes úrak előtt, hogy nem fogsz ellentmondani.

„Oh, szívesen! Mindent neked ajándékozok, még Szêmbátomat is, ha akarod.“

„Na, ha így van, töltesse meg az ünnepélyrendező a poharakat!“

„Töltsenek meg a poharak!“ parancsolá az ünnepélyrendező.

„Kérem a bor töltőket, hogy ne kiméljenek meg senkit, az én kedvemért legyen mindegyiknek tele pohara.“

„Teljes szívből, Hecsán! fejezd csak ki óhajodat, készek vagyunk tele korsókat is kiüríteni.“

„Szerencse fel! tehát — szóla Hecsán, — kora ifjúságom óta úgy éltem Ághádjánnal, mint testvéremmel. Ma rokonságba akarok vele lépni. Eljegyzem az ifjú Szêmbátot az én egyetlen gyermekemmel, Helnárral Mátol kezdve tehát két gyermekem van. Isten segedelmével felnőnek és az oltárnál majdan a menyegzői koszorút hordandják. Mit szólsz ehhez Ághádján? Beleegyezel-e?“

„Hm, minő kérdés, Hecsán, kedves Hecsán; óhajthatnék-e magamnak nagyobb örömet?“

„Isten áldja meg a frigyet! együtt fogjuk ünnepelni a lakadalmat,“ kiáltának minden oldalról. „Lelkész úr, áld meg ezen frigyet!“

Mindnyájan felállottak és erre ünnepélyes csend lett. A pap elmondá imáját és az ifjak egy áhitatos dalt énekeltek.

Ezután mindnyájan eloszlottak a falúsi nemesek; jó kedvvel ellátogattak a szomszéd falvakba is.

Igy folyt az élet a vidéken is.

Dr. TURCSA JÁNOS.

Váhe.

Az az ország önállásának javait elcsenegető és fejét nem mindig jóban törő perzsával szemben atyáinak dicsőségét föntartotta. Az erre vonatkozó tanúság így hangzik: „Váhe magát hatalma- és uralkodásában megszilárdítván, haddal támadta meg azokat, kik uralkodni akarának országának határrészei fölött, s győzelmesen azokat elűzván megszabadítá országát azoknak kezéből.¹⁾

Az ily hű letéteményes, ki megfelelő sikerrel hajszálnyt sem enged annyi időök szilárdságából: őseinek örökségéből, mennyit nem tehetendett annak érdekében? Tervei, melyeknek kivitelére annyi megfontolással birt, — meghiusúlnak. Változik a helyzet, a sors viszontagságai beköszön-tenek, a viharedzett kormányos a szirtet ki nem kerülhette.

Valamint idáig a történelem a külnemzetekével, úgy jelen válságos korrajzunk a perzsa-görög történelemmel és Nagy Sándor hadjárataival van szoros összefüggésben. Egy megdöntött világbirodalom romjai fölött még hatalmasabbat alakítandó, diadalmasan Ázsia szívébe nyomuló macedoni hős csodás sikerei, nem kerülhették ki figyelmét az országa épsége és függetlensége felett sas-szemekkel őrködő örmény királynak. Előbb, mint szövetséges, 40 ezernyi gyalogos- és

¹⁾ Cshámicsián 1 k. 122 l.

7000 lovassal siet az élet-halál harczot vivó Darius segélyére, ki, ha e segélyt bevárja és kedvező harczterét választ, a háború az issusi babérok helyett talán a macedonira nézve kudarczczal végződött volna.

Később Persepolis láng-oszlopai, mint üstökös, hirdették a mindent felforgatással fenyegető catastrofa beköszönését. Lázás erély és sietség jellemzi az örmény nemzetnek harczra készülődését; Váhe útját akarta állani a hódítónak; azért számtalan serget szedett össze: georgiaiak, álánok, északkeletről hunok és a zordon Kaukáz fiai oly tömegesen csoportosultak zászlói alá, hogy a mozgalom hullám-gyűrűzete egész a Káspi-tó mellékeig terjedett. Nagy számmal volt képviselve a veszedelmekben hidegvért tanusító, — arany ezüstben bővelkedő — szolgaságot nem tűrő, harczedett népe az Arméniát Assyriától elválasztó Gordyaei hegyeknek E népnek fegyverzete főleg íj és nyilak; e nép fiai a későbbi időkben is a görögök és rómaiak előtt félelmetes félőlyi hosszú kézíveikből röpiték biztosan nyil vesszőiket, melyeknek pajzs és vért kénytelen volt engedni.

Mindezek daczára egy végzetteljes napnak hajnalát látjuk felhasadni. A véres önvédelmi munka megkezdődik kitartó hűséggel, de kevés reménnyel; gyérült a nagy erényeket kifejtett küzdők sora, küzdött maga a király is, mint közvitéz s ezer halál között oda siet, hol legnagyobb a szükség; de a végzet kerekét feltartóztatni nem lehetett. Győzött a macedoni hős és a döntő csapás bekövetkezett. Váhe a köteleességét örök időkre szóló hűséggel teljesítő utolsó Háik-házi uralkodó elesvén, dicső őseihez költözött; mert nem borúl a győző előtt szolgálatért. 328 Kr. e.

A vérmező borzalmas alakot nyújt; mindenfelé hullák boríták azt, az ellenfelek egymás keblén kibékülten pihenve — arcz arczhoz ért; az életben maradtak nagy része elfogatott, mások futásban kerestek menedéket.¹⁾ Nem szükség a felelőségtől tisztára mosni a nemzetet; a csapást nem visszavonás, honárulás vagy ármány okozá; az ellenség törte meg az érczszilárdságot, mely fölött oly hosszú századok áthaladtak.

¹⁾ Nagy Sándor éjszaki Armeniát, Georgiát és Albániát nem hódította meg. Cantu C. III k. 519 l.

Erre bomlásnak indult minden létező viszony, és elkövetkeztek — a szenvedés évei.

A szerencsés hadjáratai által elkábult világverő Sándor lett Armeniának úra s győzelmeinek közepette dobzódás és kicsapongásnak engedte magát által, melyek azután kegyetlenséggé fajultak. Armeniában ugyan az önállóságnak érverését meglankasztotta, de csak ideiglenesen, hogy átélvén a megpróbáltatás korszakát, annál élénkebb lükte-téssel érvényesítse pezsgő életét.

Ime föltárva áll előttünk Háik országa alapításának és viszontagságainak eseményekben gazdag története, mely halvány képekben állítja elő a nemzet nagy férfiai, hogy mintegy újra kikelve sírjaikból emlékek föleleveníttessék.

E tollrajz csak a főbb vonásokat tünteti föl a hajdan hőseinek életéből. Az alapítótól Váhéig egyszem volt gyengelelkű, röghöz ragadó vagy állását megszenyező, hogy valamelyikének közülük egész életéért csak egy pirulás is eltorzíthatná arcját.

Háik, Áram és Tigrán, mint korszakot jelző fénypontok emelkednek ki; a letűnt idők tanúsága pedig félreismerhetlen nagyságukat beszéli és a hon, melyet Háik alapított, nem enyészett el a századok nagy folyamába; Kr. e. 2350 évvel vette az kezdetét, s azóta negyven századnál többet jegyzett föl a kérlelhetlen szigorral ítélő történelem az ő lapjára; de az idő vasfoga nem morzsolta szét a láncznak gyűrűjét, mely őt népéhez csatolja. Az Isten iránti hállával üdvözölve e hosszú életet, míg fiaira az élet napja sűt, s a földnek göröngyei nem takarják azoknak sírjait. Háik élni fog a róla nevezett nemzet kebelében, mint honalapító, hogy az érzelem forróságával ápolják szivökben a személyes homály-foltoktól ment ősatya iránti tisztelet adóját a fölbecsülhetlen kincs-, vagy is a nemzet-élet birtokáért, mely egykor boldog századokon át magasztos tettekben nyilvánult. ¹⁾

1) Non mihi vacat longam ducum regumque contexere seriem, qui ex genere Haici, Armeniis usque tempora Alexandri Macedonis praefuere. Sufficiat hoc loco notasse: Armenios maximis orbis antiqui atque potentissimis Babyloniorum, Assyriorum, Medorum Persarumque monarchiis interjectos, belli pacisque artibus ex aequo sem-

Véssünk egy futópillantást Nagy Sándornak e fontos időszakban véghezvitt további tetteire.

Az ügyes tervező, hogy uralmát megkedveltesse, a legyőzötteket nem tekintette szolgáluk: valamint más hódoltságokban, úgy Armeniában is a főparancsnokságot és az őrségek feletti főtisztségeket embereinek adta ugyan, de a polgári kormányzatból a befolyásosabb honfiak nem voltak kizárva és a régi tisztviselőket is nagyrészt meghagyta. A satrapákat a tartomány szokásaival egyezően megtartá. Ily szervezettel a perzsa Mihránt — Mithrinest — nevezte Armenia kormányára. Így akart ő művének szilárdságot adni; de egy lázas betegség kevés nap alatt Babylonban véget vetett életének 32 éves és nyolcz hónapos korában Kr. e. 324. jun. 11-én.

Nagy Sándor halálával a sereg és kormány élén álló szemes Perdiccas az elhalálozott Mihran helyébe Neoptolomaeust — Justin szerint Phrataphernest — küldötte Armenia kormányzására, ki zsarnokságával mély izgalmat, neves az általa képviselt hatalom irányában pedig gyűlöletet idézett. Ez alatt Perdiccas Armeniával éjszaknyugatról határos Cappadociába vonult. Ugyan-is ez ideig éjszaki Kis-Ázsia fejedelmeivel, kiket Sándor meg nem hódíthatott, — Cappadocia is megtartá függetlenségét. E tartományt még a perzsák hódíták meg, de átlátva, mily bajos volna annak kormányzása, a perzsa kir. háznak egy nagy vasallusát tévők fejedelemmé. Ennek tizedik utódja volt Ariarathes, ki — Perdiccastól legyőzetvén barbar módon megnyuzatott és felfeszítettett. Helyébe Eumenest ültette, ki alacsony sorsból lett Fülöp, — később Sándor titkárává; a szintoly ügyes hadvezért, mint ravasz tanácsost Perdiccas is nagyon kegyelte. A megöletett cappadociai fejedelemnek hasonnevű fia Armeniába menekült; itt vizsga-szemekkel kémlelvén az elcsigázott országnak belviszonyait, ki is mutatta kezét a fájdalmas felindulások miatt támadt mozgalmakban. Ily helyzetben az örmény Artuárt vevé kezébe a haza ügyét, kiben

per cum iis vixisse, in eorum foedere ac societate, partem magnam exstitisse eventuum memorabilium, qui sortem dictorum, de summa rerum in Asia inter se contententium imperiorum deciderunt.“

Lukácsi. Hist. Arm. Transsilv. p. 2. Viennae 1859.

mint Sziszag vagy Sziunik ivadéokban, atyáinak szívvére lük-tetett. ¹⁾ Szavai, égő fákyaként felgyújták honfiainak a szenvedések által megpróbált keblét, s azokat lobogójához gyűjt-
vén véletlen megtámadja a független szív becsét kicsinylő Neoptolomaeust, ki önhittségéből csak akkor ocsódt fel, midőn embertelenségéért átkok kíséretében nagy nehezen vághadta ki magát; vad sietséggel volt kénytelen kormány-zósága második évében az országból eltávozni. — E siker, az óhajtott helyzetbe vezérelt országnak egy jobb jövő zá-logát képezte. Perdicasra kellemetlenül hatott az esemény; de Sándor vezérei közt a főntartó erők foszladoztak, eze-
ket a féltékenység ellene föllázítván, fondorlatokkal volt elfoglalva, s így Armenia rendbehozását az általa Cappadoci-
ába beültetett szemes Eumenesre bizta; ki fényes bizonyít-
ványát látta annak, hogy Ártuárt nem játszik merény-
kedve a legfontosabb viszonyokkal; mert győzelme a nép lelke sugalta egységben áll, melyet fondorkodás le nem dönt-
het. — Eumenes elegendő erővel birt a hányavetiséget mellőzni s követeléseit alább szállítani, melynek kapcsán oly közmegállapodás jött létre, hogy Ártuárt kormányzósá-gát kivivta magának, s a macedoni uralom elismeréseül kész-
nek nyilatkozott a legyalult Neoptolomaeust hiú dicsvágya kielégítésére az országba csak is az évi adó átvételére be-fogadni, akkép nyilatkozván: Mi igen-is tudjuk a megbecsü-
lésreméltót igaz mérvben tisztelni, csakhogy Neoptolomae-
us is álljon el előbbi útjáról. Visszajött tehát a kormány-
székről lezorított zsarnok; de minthogy szorult helyzete miatt sokat nem birt, meddő felhőként — az üres morgá-
son kívül mást nem tehetett. Ártuárt törhetlen kitartással számitásait ketté szeldelvén, a feszeskedőnek indulat-árját képes volt igaz medrébe úgy visszanyomni, hogy nem bátor-
kodék csinyjét végrehajtani; egész dühét tehát Eumenes el-
len fordítá. . . .

Valamint mindenkor, úgy ezidétt is az érdekek változ-
ván a szerint történtek a simulások s köttettek az egyez-
kedések. A fondorkodó Neoptolomaeus hazug szavaival Ár-
tuártnak szívét törbeejtván s attól segédserget nyervén ma-

¹⁾ V, ő, „Armenia“ 1887. 107. l.

cedonokkal egyesülve Eumenes ellen ment. A vállalatnak nagy hordereje volt, de nem a cselszövőnek terve szerint; mert Eumenes által keményen megverettetett, de a vérrel írott leczkét föl sem vevén terveit tovább fűzte. Egyik is másik is új készüléteket tesz, de ez alkalommal Eumenes ellenfelének sok gazságát csakugyan fejére olvasta.

Ütközetre kerül a dolog, melynek hevében a két ellenfél összetalálkozván vadállatként egymásra rohannak, — a pokol iszonyatossága tünt fel a gyűlölség fokozta küzdelemben; méneik fékeit szabadon eresztve egymásról tépik le sisakjaik- és páncéljaikat; méneiktől földhöz csapatván ököltre szorított kézzel vad viaskodásba törnek ki; az öklöt fegyver váltja fel, vagdakozás közben Neoptolomaeus az Eumenes vérző kardjának csapásai alatt fejét veszve összeroskad, a két ellenséges tábor pedig hátat fordítva futásnak indul.

Ennyire vala megdöntve a fegyelem Sándor hadvezérei közt.

Perdiccas és Eumenes halála után nem sok bajba került a megszilárdult Ártuártnak Ariarathest atyjának cappadociai birtokába visszahelyeztetni Sándor nagy birodalmát a hátramaradt egy-két hadvezér osztotta fel egymás közt; a legjobb részt nyerte Seleucus, a Seleucidák alapítója.

MÁRKOVICH JAKAB.

Horváth István, mint armenista.

Történeti kútfőinknek magyar őstörténeti szempontból felismert jelentősége iránt kiváló érdeklődéssel viseltetett a magyarok jeles történetirója: Horváth István.

Chorenei Mózesnek — az örmény Herodot-nak — a Whiston testvérek által latin nyelvre fordított s az örmény szöveggel együttesen kiadott, három részből álló történeti munkájáról, a Tudományos Gyűjteményben elmondja, hogy ő e ritka könyvet Bécsben ötven pengő forinton szerezte meg a később elhalt Haselmayer könyvkereskedőtől és nem egyszer használta történeti értekezéseiben.

Közel ötven év lefolyta alatt — úgymond — csak két példány fordult elő Bécsben, és mind a kettő magyar kézbe került. A második példány ugyanis az Apponyi grófok családi könyvtárának ékessége Pozsonyban.

Más helyen Örményország egyik nagynevű főpapjáról, — ki az örmények nemzeti irodalmának aranykorát alapította meg s az örmény szellemi élet felvirágoztatása körül halhatatlan érdemeket szerzett, — ily lelkes szavakban emlékezik meg:

„Mint teheti le egy nagylelkű főpap nemzete tudományos hírének és tekintetének talpkövé, Szent-Izsák (örmény) patriarcha fényes példájából eléggé kitetszik.

Hányszor fájlaltam, hogy nekünk még a pogány idoszakban vagy legalább a kereszténység felvételekor ilyen magyar Izsákunk nem találkozott.“

Több ily nyilatkozat idézhető még Horváth Istvántól, — melyek mindannyi kétségtelen tanújelei annak, hogy ő az örmény irodalom és tudományosság kútfői becsét és fontosságát a magyarok ó-kori történetének nyomozása körül határozottan felismerte.

„Valamint legkisebbet sem nyom a tudós világ előtt — mondja ugyan ő — egy olyan nemzet, melynek régi tudományos nyelvmaradványai nincsenek: úgy minden tiszteletben tartatik az olyan, mely az ő hajdanból nemzeti nyelvkincseket állithat elő. Ez a szerencse hozta illő tekintetbe, hogy más nyelveket elhallgassak és szóljak főképen az örmény vagy helyesebben a Háik-litteraturáról.“

És ismét: „Melyik európai nemzet mutathat ilyes valamit, nemzeti nyelvén s ily régi századokból? És mi nem akarunk ezután is társalkodni a régi háik (örmény) történet-írókkal a magyar história kifejtése végett? Ki lesz az a gondoskodó új hazájáról a közöttünk lakó örmények közül, ki könnyebb használhatás végett lefordítja számunkra az örmény írókból a magyar népeket tárgyazó helyeket?“

A legelső „gondoskodó“ — mint tudjuk — Lukácsi Kristóf szamosújvári esperes-plébános volt. az 1876-ban elhalt jeles történetírónk, ki nemcsak lefordította, hanem egy — a magyar tudományos akadémia részéről is elismerésre méltatott, — nagybecsű munkájában épen Horváth István

és Fejér György érdeklődése és lelkes buzditásai folytán önállóan és tudományosan fel is dolgozta és rendszerbe önté az örmény történeti irodalomnak a magyarok eredetére nézve sok tájékozást nyújtó adatait; sőt e részbeni érdemeinek méltánylásául neve annak idejében illetékes oldalról az akadémiai levelező tagok kijelölésénél is hangoztatva lőn.

Dr. S. J.

Farsang Örményországban.

— Az örmény családi életből. —

Mindjárt vizkereszt után kezdődnek az év legvigabb napjai; ezen idő alatt tartatnak többnyire a menyekzők*) is. Tulajdonkép a farsang húshagyó vasárnapján veszi kezdetét és tart hamvazó szeredáig.

Ezt arról is lehet észrevenni, hogy itt-ott, különösen esténként szünetlenül hallszik a zene- és énekhang. Ekkor szoktak a sütők az idő rövidsége ellen panaszkodni, mivel alig győzik a sok „kátá“-t (*qunuu*) és pághárcs-ot**) (*quunur*) sütni; farsang napjaiban minden örmény háznál ezekkel kínálják meg először a vendéget. — Ekkor gyakran tartanak a rokonok összejövetelt, és ha egyik vagy másik között meghasonlás uralkodik, úgy kísérletet tesznek, hogy ezek még a nagybőjt előtt kibéküljenek.

Az arczfestés és jelmezbe öltözés sem marad el a farsang napjaiban; de nagy kiterjedést nem szokott ölteni. hanem inkább csak a rokonok szűk körére szorítkozik. A leányok fiúknak és a fiúk leányoknak öltöznek és így látogatnak el a közeli rokonokhoz; egy szót sem szólnak, hogy fel ne ismertessenek, és csak akkor kezdenek beszélni, mikor már felismerték őket. Álarczot nem viselnek, hanem

*) Ez azért is történik, mert az örmény egyház nagybőjttől kezdve 14 hétig házassági engedélyt nem ad; aztán valamint a városbeliek-, úgy a falúsiaknak is télen több idejük és alkalmuk van lakodalmakat tartani.

**) Élesztő nélkül sütött tészta, kovásztalan, *ἄζυμος*, azymus, non fermentatus.

arcz-befestés, mesterséges bajusz és szakáll által álozzák magokat.

Megtörténik az is, hogy ezen jelmezesek közül egyik vagy másik — nemcsak a férfiú, hanem a leány is — ezt az alkalmat arra használja, hogy szíve választottjával egy-két szót váltson — és előtte szívét feltárja. A kedvező alkalom pedig kínálkozik; mert ime alig léptek be a jelmezesek valamely házba — már hivatja a házi úr a zenészeket . . . és tánczra perdülnek. Egy-egy jelmezes csapat nem áll több, mint 4—5 személyből; rendesen a testvérek indulnak el együtt, kikhez legfőlebb még egy jó ismerős csatlakozik, ki érdeklődik valamelyik tagja iránt azon családnak, melyet a jelmezesek meglátogatni akarnak.

Legvigabb húshagyó estéje; e napon korán összegyűlnek a rokon családok a legtekintélyesebb háznál, hogy közösen étkezzenek és együtt töltsék e vig napot. Ezen estve némely háznál a zene sem hiányzik. Tánczolnak, játszanak, énekelnek. Ezen estve mutatják be a magántánczot lejtő fiatal leányok művészetöket, ekkor lehet megtudni azt is, hogy melyik ifjú énekel legszebben; az öregek bölcsesége a társas játékokban mutatkozik. A nap hősei azonban a kis gyermekek; ugyanis a társaság legöregebbje ünnepélyesen kijelenti, hogy a beszélő kisdedeknek szabad ma az atyától (vagy attól, ki a házban legöregebb) bármit is kívánni; ezek ma parancsolnak is.

Mily váratlan és kellemes meglepetés a gyermekekre nézve! Egyik csemegét kér, a másik meg azt mondja: „Szeretném látni, hogy tánczol apám?” Ha valamelyik ügyetlenül tölti be tisztét, a másik imígy figyelmezteti őtet: „Vigyázz, uralmunk nem tart sokáig!”

Új-év estéjén mire sem figyelnek, most azonban pontosan lesik, hogy mikor üt az óra tizenkettőt. Mert ekkor van vége a farsangnak! Most előbb eléneklik az „Árávod luszoh“-t (egyházi ének), azután köszöntik a beállott nagybőjtöt!

Talán a föld kerekiségén egyedül az örmények azok, kik a bőjt első napján meglátogatják egymást, hogy: „Snorhávör miédz bász“-t (*зінгавуір міэд уууу*, kegyes nagybőjtöt) kívánjanak egymásnak!

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Hazai lapok nyilatkozatai az „Armeniá“-ról. Az „Armenia“ cz. magyar-örmény havi szemle első évfolyamát végzi a decz. füzettel. A szerkesztőknek sikerült ezt azzá tenni, a mit zászlajára tűzött, hogy hazafias örményeinknek legyen egy folyóiratjuk, a mely míg egyrészt irodalmi kapcsolatot létesít magyar-örményeink között, másrészt kutatja és mivel az örménység régi történeteit s figyelemmel kíséri az ősi hazában maradt és a nagyvilágban szétszórva élő rokonok életviszonyait. (Századok, 1888 jan. 15.)

Szongott Kristóf és Govrik Gergely magyar-örmény szemléje befejezte az első évfolyamot. Derekasán megfelelt kitézött céljának, ismertetni a magyar közönséggel a hazai és külföldi örménység szellemi életét, multja emlékeit, jelene képét, bemutatni irodalmukat. Sokszor vezettek teljesen ismeretlen világba a füzet cikkei, melyeket a szerkesztők igyekeztek távol tartani az egyhangúságtól. (Fővárosi Lapok, 1887. 335. sz.)

Az „Armenia“ a jan. füzettel már második évfolyamába lép, célját: az örmények irodalmi és művelődési törekvéseinek ismertetését becsülettel szolgálja továbbra is. (Főv. Lapok 1888. jan. 1.)

A „Pesti Napló“ folyóiratunkat 270-ik számában (1887. okt. 2.) „nagyérdékű és gondosan szerkesztett vállalat“-nak nevezi.

A derek örmény-magyar folyóirat annyira irodalmi színvonalon áll, hogy megérdemli nemcsak annak a maroknyi népnek a pártolását, kiknek elmúlt szép idejét beszéli el, hanem a nagy közönség pártfogását is. A füzet sokat és eleget ad olcsó árúhoz képest. Felemlítjük, hogy minden egyes füzet megjelenése után egy-egy forintot ad a szerkesztőség az E. M. K. E.-nek.

(„Kolozsvár“ 257. sz. nov. 3)

„Armenia“ czímmel már a másodok évfolyamát éli egy magyar-örmény havi szemle, melyet Szamosújvárt szerkesztenek és adnak ki Govrik G. és Szongott Kristóf az örmény írók és tudósok egész csapatának támogatásával. A szemle tisztán örmény ügyekkel, az örmények művelődés-történetével foglalkozik s e mellett a jelen mozgalmakat bőven tárgyalja mindenütt nagy hozzáértéssel és hazafisággal. — Ezen kívül az örmény világból rendkívül érdekes hírek közöl, úgy hogy e szemlét minden hazai örménynek olvasni kellene. De más is talál benne elég tudnivalókat.

(Kis Újság, 18. sz. 1888.)

Mit mond a „Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes“ Armeniánkról? E szakfolyóirat elég részletesen ismerteti havi szemlénket, azután így szól: „Kár, hogy e folyóiratot csak a magyar-örmények és a magyarok olvashatják.“ (1887. 1. Heft.)

A magyar földrajzi társulattól. Vámbéry Ármin a mult év geográfiai eredményeiről irt részletes évi jelentését, mely magyar lapársaink közlésében közelebről jelent meg, e szavakkal fejezi be:

„A közeli Kelet úgy politikai, mint tudományos és gazdasági szempontból teljesen megérdemli osztatlan figyelmünket. Minden lépés a közeli Ázsiában a mi nemzeti létünkben a legmélyebb lázt idézi elő, s valóban itt az ideje, hogy társadalmunk minden rétege Ázsia kulturájának fejlődése, politikai változásai és gazdasági mozgalmai iránt a legmelegebb és állandóbb érdeklődést tanusítsa.“

Idéztük az európai hírvű tudós értekezőnek e zárszávaiban foglalt felhívását, mert ebben illetékes oldalról jött megerősítést látjuk azon föltevésünkre, mely jelen irodalmi vállalatunk megindításában is vezérelt, hogy a magyar társadalomra nézve nem lehet közönyös a Kelet kulturája és társadalmi fejlődése, nevezetesen egy jelentékeny hivatással bíró népelem multja és jelene, minővel első sorban éppen Elő-Ázsiában az őrmény népfaj bír. — De Vámbéry azon fejtegetéseit, hol a kereszténység és a mohamedanizmusnak a vad népek közti civilisáló hatása közt párhuzamot von és a kereszténységnek egy régóta elismert dicsőségét merész kézzel Mohamed részére veszi igénybe, — alig tekinthetjük egyébnek ismeretes törökbaráti érzelmei alkalmoszerű nyilvánulásánál!

Egyházi irodalom. Nilles Miklós, jézustársasági tudós szerzetes, keleti egyháztörténeti művében az őrmény egyházi unio történetével is foglalkozik. Kitünő munkája Rauch Felicián innsbrucki katolikus könyvkiadónál jelent meg e cím alatt: „Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris coronae Sancti Stephani.“ A két kötetből álló mű a magyarországi egyesült és nem egyesült keleti egyházak történetét tárgyalja, azelőtt ismeretlen adatok alapján, melyeket a tudós szerző számos, alig hozzáférhető levéltárból állított össze. Maga a magyar tudományos akadémia is ötszáz forinttal járult a munka költségeinek fedezéséhez. Több cinkofotografikus fac-simile emeli a mű érdekességét. Az őrmények egyesülésének történetét az ötödik könyvben tárgyalja a szerző, fáradságos levéltári kutatások alapján. Az európai hírvű szakférfiú, kinek hittudományi munkáiról bírálói csak a föltétlen dicséret hangján szólnak, — 1879 évben éppen ezen egyháztörténeti művéhez szükségelt adatgyűjtés céljából Szamosújvárt is töltött pár napot, mint a gör. kath. püspöki lak vendége.

Szbarthálián János, ki jótékonyágáról az őrmények előtt eléggé ismeretes, ján. 2-án Smyrnában 56 éves korában hirtelen elhalt.

Nem említve azon kisebb-nagyobb összegeket, melyekkel Szbarthálián naponként segítségére volt az őrmény és idegen szükölködőknek, — csak azt mondom, hogy Jakab fivérével együtt Smyrnában 100000 frttal korodát épített az őrmény nemzetnek; a smyrnai Meszrob-féle iskola újítására pedig 80000 frtot költött.

E jószívű férfiú halála oly benyomást gyakorolt a smyrnai örményekre, hogy ezek addig, míg a temetés meg nem történt, boltjaikat zárva tartották.

Adjon Isten a nemzetnek a boldogult helyett sok Szbárthálián szívű jötevőt.

A kereszténység fővárosából. A velencei örmény szerzetes papok a pápa O szentsége jubileumára latin nyelven adták ki Aranyszájú-Szent-Jánosnak (Chrysostomus) kommentárjait Izsaiás prófétához. Az eredeti görög kéziratból csak nyolcz fejezet maradt meg, és a tudós mechitháristák a fordítást a kommentároknak ötödik századbéli örmény fordítása nyomán készítették el.

Byron-ünnepély. Jánár 22-én tartották Londonban az Aja Sophia nevű görög templomban a nagynevű költő Lord Byron (Bájrén) születésének századik évfordulóját. Sok kiváló egyéniség emelte személyes jelenlétével e fényes ünnepély díszét. Ott volt az örmény nemzet képviselője Gárábéd Hágopián is. A Reuter (Ruther) ügynökség a nagyvilágba az emlék-ünnepélyről a többek közt ezt a táviratot küldötte: „Az örmény nemzetet ezen az ünnepélyen G. Hágopián képviselte jelélül annak, hogy Keleten az örmény és görög nép között azonos érzelem és érdek létezik — és azon nagy tisztelet jelélül, melylyel az örmény Lord Byron halhatatlan emléke iránt viseltetik. (Mr. G. Hagopian represented the Armenian nation in token of the solidarity of feeling and interests subsisting between the Greek and Armenian communities in the East, and the great esteem in which the imperishable memory of Lord Byron is held by the Armenian people.)

Mi újság az örmény világban?

A helyzet Armeniában. A „Pester Lloyd“ kevéssel a német-osztrák-magyar szövetségi szerződés közzététele előtt vezércikkben emlékezett meg az örményországi viszonyokról, tekintettel az orosz hadmozdulatokra és a legújabb politikai eseményekre. Cikkében az örmények helyzetét ekként ítéli meg: E pillanatban — úgymond — csaknem annak valószínűsége látszik fennforogni, mintha a háború-vihar keményebb része első sorban Kis-Ázsia fölött fogna elvonulni. S talán az is, hogy a kaukáziai csapatok e célra különös készenlétben tartatnának. Az agitatiok Örményországban, melyek tulajdonképen sohasem szünetelnek, és idegen kezek által mindig bőségesen támogattak, az utóbbi időben — úgy látszik — egészen rendkívüli mérvet öltöttek; minthogy egyedül Vánban kétszáz örmény fölkelő lett letartoztatva. A porta tekintve az egyes európai államok részéről egyidő óta az örmény ügyekben tanúsított nagyfokú érzékenységre, bajosan szánta volna rá magát ily tömeges elfogatásokat elrendelni, ha kényszerítő kö-

rülmények és meggyőző bizonyítékok az iránt, hogy áruló összeesküvés történt (?), neki arra jogosultságot nem nyújtottak volna. Agitációk és conspirációk Örményországban mindig előfutárjai szoktak egyébiránt lenni az orosz aciónak ama vidékeken — és így igen könnyen megérthető, hogy az örményhoni események az Erzerum elleni orosz szándéklatok hírének újabb tápot nyújtanak. Törökországuk, sőt azon európai hatalmasságuk, mely első sorban van érdekelve az által, hogy a szultán kisázsiai birtoka ne veszélyeztessék, — és hogy ez oldalról valamiképen az út a Bosphorus és Konstantinápoly felé meg ne nyitassék, — mindenesetre reá kell állaniok! É figyelmeztetéssel végzi az örmény kérdésre vonatkozó fejtegetéseit a Lloyd cikke.

Arany- és ezüstbányák. Stuttgartból írják a „Neue Freie Presse“-nek: Mint halljuk Dr. Bauer Richárd tanár, ki néhány év óta Stuttgartban lakik, a török kormány megbízásából ismét át fogja vizsgálni a hatvanas években általa felfedezett erzerumi arany- és ezüstbányákat. — Bauer tanár a tárgyalásokat egy Stuttgartban levő magas állású török államférfival folytatja. — Köztudomású dolog, hogy Oroszország különösen bánya művelés szempontjából vet sovár pillantásokat Erzerumra, hogy zálogba vegye ezen vidéket a török hadi kárpótlás fejében.

Politikai mozgalmak Törökországban. A Reuter-iroda jelentése szerint a nagyvezér a szultán parancsára négy előkelő örményt (Szervicsen, Dádián, Nurián és Váhán) magához rendelt, s felvilágosításokat kért tőlük a török birodalomban működő örmény egyesületek, valamint az Európában az örmény nép érdekében folytatott agitáció felől, egyszersmind az örmények elégtelenségének okairól is. Az örmény előkelők válaszukban kijelentették, hogy az örmények hű alattvalói a szultánnak és hogy csak a porta tehető a dolgok mibenléte miatt felelőssé; mert a patriarchatus tekintélyét rendszeresen gyöngíti. Azt tanácsolták tehát, hogy a porta a patriarchatus kívánalmainak tegyen eleget és állítsa helyre kiváltságait. Ezen értekezlet következtében a patriarcha meghívását nyert, hogy a porta előtt jelenjen meg. Ugyanazon tudósítás szerint Vánban állítólag kétszáz örmény lakost letartóztattak; White, konstantinápolyi angol nagykövet az örmények ügyében a portánál hivatalosan kérdést tett.

Orosz-örmény nyelvtanár. A budapesti helyőrség tisztikarának egy része szorgalmasan tanulmányozza az orosz nyelvet. A hadtest parancsnokság ugyan-is egy orosz-örmény nyelvmestert szerződötetett tanárnak és a tanfolyam már meg is nyílt. Tizennégy tiszt vesz benne részt; mindnyájan olyanok, kik már tudtak kissé oroszul. A tanfolyam végeztével viszont e tisztek fogják (kiki a maga csapatánál) tanítani tiszttársaikat az orosz nyelvre.

Zenészeteki közlöny. Milanóban közelebről egy hónaponként kétszer megjelenő örmény zene-lap indult meg e cím alatt:

„L' Arménie Musicale.“ Szerkesztője: Camillo Ronchi, kinek célja e vállalat útján megismertetni az örmény nép dalait, számos olasz és örmény zeneszerző közreműködése mellett. A folyóirat évenként husz frankba kerül és kiadója: Cesare Airaghi, Milanoban, Via del Gallo, 4. sz. alatt lakik.

A szerző felhívásában azt mondja, hogy: „Nem nyervágy vezetett engemet e közlöny megindítására — hanem céloim terjeszteni a zenészetet a természetől költőiséggel megáldott és a hagyomány által is zenekedvelőnek ismert örmény nemzet közt, melyhez rokonszenvvel viseltetem.“

Minden füzet 4—8 oldalt tartalmaz. A „Közlöny“ hoz a zongora darabokon kívül, ábrándokat, symphoniákat, örmény táncot, dalokat, románczakat.

Oroszország terjeszkedésének új iránya. Az orosz hatalom terjeszkedési politikájának egy egészen új fázisát világítja meg a „Kölnische Zeitung“-nak a Fekete-tenger vidékéről vett nagyérdekű tudósítása. E szerint minden jel arra vall, hogy Oroszország a jelen pillanatban inkább fegyverkezik, mint valaha, hogy bizonyos kis-ázsiai tartományokat a törökbirodalomból magához ragadjon. Erzerumról és környékéről van szó! Eme terület (a tulajdonképeni örmény föld) a legáldottabb földek egyike, gazdag arany- és ezüsttelepei vannak, s ezenkívül földrajzi fekvésénél fogva oly fontos, hogy bátran India kapujának, Konstantinápoly, az egész Duna és így Európa kulcsának mondható. Ha már most Oroszország — a mint látszik — fel akarja használni a török hadi kárpotlás késedelmes fizetését ürügyül, és biztosíték fejében kezét tesz e területre, — annyira nevezetes posítiót nyert, hogy bőven kiegyenliti abbéli veszteségét, miszerint Bulgárián keresztül útja járhatatlanná vált(!) Mert Kis-Ázsia felől az orosz hatalom mindenesetre könnyebben közelítheti meg Konstantinápolyt, mint az európai oldalon. — — — A „Kölnische Zeitung“ ezen közérdekű tudósításának némi megvilágítására szolgál másrészt ama konstantinápolyi távirat is, mely szerint a porta elrendelte volna, hogy Erzerum védműveit (habár nem rég fejezték be a már régibb parancs alapján keresztül vitt erődítési munkálatokat), — újabb erődítvényekkel kell kibővíteni. Intézkedés történt továbbá: hogy az erzerumi helyőrség lényegesen szaporíttassék. — Mindezen jelenségek arra mutatnak, hogy a keleti kérdésben, az orosz politika által érdekelt hatalmaknak ezután a kis-ázsiai eredményeket és az örményországi viszonyokat is ép oly ügyelemben kell részesíteniök, mint a bolgárok ügyét és a többi balkán-félszigeti népek politikai összeköttetéseit. A keleti kérdésnek Bulgária mellett második központja most már az örmény vár: Erzerum.

A porta intézkedései. Az örmények közt mutatkozó elégtelenség nyugtalanságot keltett a török kormánykörökben. Ez okból egy külön bizottság küldetett ki, mely kizárólag az örmények ügyével fog foglalkozni; felügyel az örmény sajtóra és tapasztalatairól

jelentést tesz a szultánnak. A bizottság tagjai: az örmény patriarcha által néhány hónappal ezelőtt egyházi átokkal sujtott Ali Chábász efendi, továbbá Dsemil és Háfiz pasák. — Az örmények körében legutóbb a kormány ama rendelete keltett izgalmat, hogy Vámban két (hatóságilag nem engedélyezett) örmény iskola bezáratott és attól tartanak, hogy ezentúl is fognak még hasonló intézkedések történni.

Levél a török fővárosból. Konstantinápolyból, január 28-iki kelettel, a budapesti „Revue de l'Orient“ egy örmény publicista tollából hosszabb fejtegetést közöl az örmények politikai, kulturai és nemzetgazdasági jelentőségéről és hivatásáról, e czím alatt: „Les Arméniens“ — Par un publiciste arménien. — (Correspondence particulière.) Nem követhetjük rövid ismertetésünkben e helyen egész részletességgel a levelező fejtegetéseinek eszmemenetét, csupán azon passusára utalunk a tudósításnak, melyben az örmény nemzetnek a szláv világtól való különállását az egyházi élet terén fenforgó viszonyokból merített adatokkal igyekszik megvilágosítani.

Az örmény egyházzól szólva, tiltakozik az orosz és örmény egyház közössége ellen, melyről oly gyakran történik említés nemcsak az orosz, de az európai sajtóban is. Ez azonban — úgymond — határozottan téves állítás; mert az örményeknek Oroszországban is saját nemzeti egyházuk van, mely semmi közösségben sem áll az orosz államegyházzal, és a katolikus (az ecsmiádzini patriarcha) úgy az orosz, mint a török állam-alattvalók közt levő nemegyesült örményeknek egyházi főnöke. *) Az örmények, úgy a katolikusok, mint a nemegyesültek, saját nemzeti liturgiával bírnak és egyházaikban az örmény nyelvet használják; a mi mindenetre egyik főtényezőjét képezé a nemzeti individualitás eddigi fennmaradásának és védelméül szolgált a byzantinismus elleni küzdelmeiben. Vannak ugyan örmények, kik az orosz egyházhoz tartoznak, de azok áttérése korántsem volt önkéntes, — s egyedül abban lelki magyarázatát, hogy a vegyes házasságból született gyermekek (ha az apa vagy az anya orosz) kényszerítették az orosz vallás követésére.

*) Érdekes, hogy miként kerítette hatalmába Oroszország az örmény schismaticusok fölött a vallási fölényt. A katolikus-jelöltek ugyan-is az orthodox örmény nép nevében terjesztetnek a czár elé, ki azok közül nevez ki; de hogy a kinevezett katolikus (a nemegyesült patriarcha) ne nagyon térjen félre az orosz érdekek mellől, egy zsinatot adtak melléje, a szentpétervári civil-synodus példájára, a melynek tagjait a czár nevezi ki; s legkülönösebb az, hogy ezen félig orosz udvari zsinat alá van rendelve a törökországi schismaticus örmény is!

Szerk.

Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok:

GOVRIK GERGELY és SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosujvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.